

LA GÉOPOLITIQUE DES PREMIÈRES MISSIONS DE L'UNION EUROPÉENNE EN AFRIQUE

BENKES MIHÁLY

Az euroafrikai kapcsolatokat az európai gyarmatosítás évszázadok óta megterheli. A dekolonizáció folyamatában és a posztkoloniális periódusban Afrika népei, államai nem tudták elérni a modern korszakban elvárható fejlettségi viszonyokat. Afrika népességét több-kevesebb mértékben halmozott elmaradottság, képlékeny állami-ság, rosszul kormányzottság sújtja az ún. függetlenségi korszak eddig eltelt évtizedeiben. Állandósultak az etnikai és „polgárháborús”, valamint az Afrika-közi konfliktusok. A „fekete kontinens” a fennálló és változó világrendben alig, vagy egyáltalán nem találja a helyét. Ez a megállapítás ideig-óráig ígéretesnek ítélt lokális vagy országos szintű konszolidációs esetekre nézve is igaz.

Türke András István újabb kötetét a L'Harmattan párizsi kiadó nem véletlenül jelentette meg „Questions contemporaines” című sorozatában, közvetlenül a szerzőtől közölt korábbi munkája után. (Lásd a 2012-ben kiadott *La politique européenne de réalité et de défense* c. kötetet.) A jelen kötetben az Európai Unió biztonsági és védelmi politikájának az afrikai válságócok és fegyveres konfliktusok terén vállalt missziós gyakorlatát tekinti át a szerző. Munkahipotézisének legfőbb kérdése, hogy a változó világviszonyok folyamatában az EU képpé válhat-e arra, hogy a domináló nemzetközi szereplők körébe lépjen. Ennek a megközelítésnek jegyében tárgyalja és magyarázza az EU Afrikában vállalt gazdasági, politikai-katonai, diplomáciai és kulturális tevékenységét. Az EU misszióinak bemutatása és kritikai mérlegelése, a „fekete kontinensen” szakadatlanul zajló konfliktusok komplexitásának megértése a szerző meggyőződése szerint segíti a 21. századi átalakuló – egyelőre instabil – nemzetközi rendszerben elérendő, geopolitikai megfontolásokból szükségszerűen domináns szerepvállalás megújítását.

A kötet első fejezetében a szerző azt a problematikát dolgozza fel, amely a neokolonializmus avagy új Afrika-politika dilemmájára vonatkozik. Demográfiai és migrációs utalásokkal jelzi, hogy az Unió egésze számára létfontosságú egy új és kooperatív Afrika-politika bevezetése. A folytatásban primer források felsorakoztatásával bizonyítja a kooperáció alapjait képező afrikai kontinens geopolitikájának koncepcionális átalakulását. Az *ACP, Yaundé, Lomé konvenciók* összehasonlító ismertetése után részletes elemzést ad a *cotonou-i megállapodásban* (2000. június 23.) megvalósuló paradigmaváltásról, illetve annak 2005-ös és 2010. évi módosításairól. Kifejti, hogy az új megállapodás alapvető szakítást jelentett a korábbi segélye-

zési, fejlesztési gyakorlathoz képest. A 2000. évi szerződés módosításai a regionális programok fokozott előtérbe állítására és politikai téren a biztonság növelésére irányultak. A cotonou-i realista stratégia célkitűzése az Unió és a regionális integrációk közötti szabadkereskedelmi viszonyok bevezetése volt, és ezen túlmenően a politikai dimenzióban is gyökeres váltást jelentett, a kizárólagos „kormányközi dialógust” felváltva a nem állami, civil szereplők bevonásával. Az együttműködésben a fejlesztés és biztonság tárgykörébe tartozó aktivitások következetes összehangolásának követelményét állították előtérbe (11–28. o.). A fejezet további részeiben az afrikai kapcsolatokban jelentős szerepet játszó nemzetközi szervezetek és államok törekvéseit ismerteti a szerző (ENSZ, EBESZ, Franciaország, Egyesült Királyság, Egyesült Államok, Oroszország, Kínai Népköztársaság) részletes leírást nyújt a „közös védelmi és biztonsági afrikai politikára” irányuló béketeremtő és fenntartó operatív műveletekről. (28–52. o.)

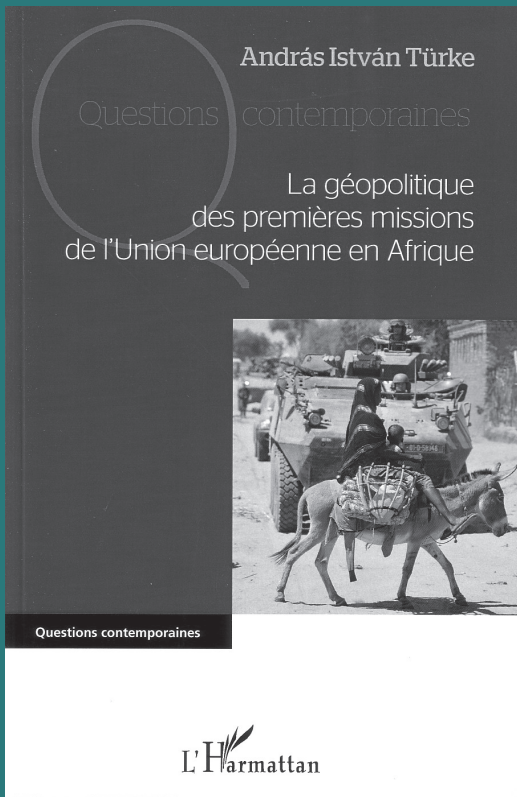
A kötet második fejezetét a Kongói Demokratikus Köztársaságban és környezetében végrehajtott katonai műveleteknek szentelte a szerző, kezdve az első önálló EU-missziótól (2003, ARTEMIS hadművelet) az EUFOR RD Congo és más missziós aktivitásokig (EUPOL, MONUC, EUSEC). E tüzetes leírásból hiteles képet alkothatunk a szakadatlan kongói válság elmúlt évtizedéről, annak biztonságpolitikai kockázatairól.

Újabb fejezetben vizsgálja a szerző az EU *darfúri válságban* vállalt szerepét. Az eseménytörténet magvas összefoglalásával alapozza meg az AMIS I, II, II-E és III 2004–2007 közötti civil-katonai támogatásig terjedő intervenciók legitimitását, bizonyítva, hogy az afrikai válságövezetekben nem elegendő az *Afrikai Unió*-nak adott „financiális infúzió”. A higgadt leíró stílust a kérdések özöne teszi mozgalmassá, érdekfeszítővé, e kérdésekben fogalmazódnak meg az európai oldalon felmerülő kételyek, kritikák üzenetei is. (107–159. o.)

Külön fejezet tárgya a *bissau-guineai biztonsági szektor* reformjának problematikája (159–180. o.). A 2005–2007 közötti uniós segélyező, logisztikai, fejlesztő aktivitás az 1982-ben kibontakozó és eszkalálódó bissau-guineai válságperiódus befejező szakasza, melynek visszatérő kérdése, hogyan adaptálható a „demokratikus szellemiség” az afrikai szubregiókban és válságövezetekben.

A szerző Líbia esetében is hiteles forrásanyagot tárt fel, kibontva a válság belső és nemzetközi vonásait, összefüggéseit (191–219. o.). Az EU négy nappal később, 2011. február 21-én reagált először a kirobbanó líbiai válságra, a NATO-val együtt követelve az erőszak beszüntetését. Az EUFOR Libya missziót az *Európa Tanács* csak április 1-jei határozatával indította el korlátozott idejű mandátummal, azonban a missziós folyamat elakadt. A szerző rávilágít a líbiai művelet „virtualizálódására” (201.o.), egyebek közt a francia, német, spanyol diplomáciai tevékenységben tapasztalható diszfunkciós jelenségekre, valamint bizonyos fokú ellenérdekeltségekre az államok között. Az Unió missziója annak ellenére, hogy kereste a reakálás kiszélesítésének különféle módzatait (pl. Az Arab Liga bevonásával), eredménytelen maradt.

A kötet utolsó fejezete *Hettyey András* angol nyelvű tanulmányát tartalmazza, melyben az EU kelet-afrikai, szorosabban a szomáliai missziós tevékenységét tekin-

**La géopolitique des premières missions
de l'Union européenne en Afrique**

András István Túrke – Paris: L'Harmattan, 2013

tette át (219–244. o.). A tanulmány hiteles összefoglalást ad a térség országai közötti konfliktualitásról, külön kiemelve a menekültek kérdéskörét.

A szerző figyelemre méltó korrektséggel foglalja össze kötetének tanulságait (244–248. o.), kiemelve az EU erőfeszítéseit Afrika stabilizálása tekintetében, de megállapítja azt is, hogy „Mindig nehéz közös európai igazi külpolitikáról beszélni” (248. o.). Ismételten felveti azokat a még nyitott kérdéseket, amelyekre a nemzetközi társadalom egészének válaszokat kell adnia. Eszerint eldöntendő, hogy uni- vagy multipoláris nemzetközi szcenárió kapjon-e elsőbbséget, továbbá, hogy az EU-nak hol a helye és mi a szerepe a nemzetközi közösség ezirányú gyakorlatában? További kérdésselvetései már közvetlenül arra figyelmeztetnek, hogy az EU hatékony geopolitikájához nem állnak rendelkezésre elégséges és hiteles ismeretek (pl. a regionális hatalmakról, az együttműködésben elkötelezett stratégiai szövetségekről; az afrikai és uniós tagállamok érdekeiről, illetve érdekellentéteiről; az alkalmazott módszerekről). Munkája által meggyőző láttelepet kapunk az „európaiak” intézményi fejlődéséről, s ekként az EU Afrika-politikája módosulásai révén is releváns ismereteket közöl. A kötet komoly segítséget jelent a politikai afrikansztika művelőinek mind a kutatás, mind az oktatás területén, mindenekelőtt azért, hogy a posztkoloniális korszakban keletkező kihívásokra adott válaszok tüzetesebb leírására és kritikai felülvizsgálatára nyújt kimerítő ismereteket.

LE POLITIQUE PAR LE BAS EN AFRIQUE NOIRE

BENKES MIHÁLY

A kötet szerzői az 1980-as évek eleje óta az Afrika-kutatások új alapokra helyezéseért munkálkodtak, mindenekelőtt a politikai afrikanisztika művelőitől várták a szemléleti és kutatás-módszertani váltást. Tanulmányaikban a Szaharától délre elterülő Afrika népeinek, államainak ún. alulnézeti vizsgálatára vállalkoztak. A jelen bővített kiadás mintegy összegzi azt az iskolateremtő munkásságukat, amelytől legalább a politikai afrikanisztikában áttörést – paradigmaváltást – reméltek elérni. Így a címadásban is hangsúlyozott kívánatos felfogás – *A politika alulnézete Fekete-Afrikában* – képviselőjében a 2008-as bővített új kiadással megismétlik a kihívásukat.

Hármuk közül *J.-F. Bayart* az, aki elméleti és terminológiai keretbe ágyazza szerzőtársainak tanulmányait. Ő az, aki az új kiadáshoz írt és az eredeti, 1992-es előszavában, továbbá a Bevezetés című terjedelmes fejezetben (15-97. o.) kifejti a „politique par le bas” valódi tartalmát és jelentését, hogy eloszlassa a módszerükkel kapcsolatos félreértéseket, elmarasztaló kritikákat és politikai-ideológiai töltetű megnyilvánulásokat. Bizonyító erejű historiográfiai leírást ad arra vonatkozóan, hogyan és miért tértek át erre a szemléleti módra társaival, amikor a marxista gyökerű szovjet iskola, a neoliberais credo-ban fogant ideák nyertek teret a kutatásokban, elemzésekben és leírásokban. (Lásd „a történelem mozgató ereje”, a „demokratikus átmenet”, a „népi mozgalmak” vagy a „civil társadalom” képleteinek alkalmazási kísérleteit az afrikai viszonyok megértéséhez.) A „politique par le bas” szemléletű kutatások igen hamar a „populista nézőpont”, populista áramlat minősítést kapták a tudományos környezet más-más irányultságú képviselőitől.

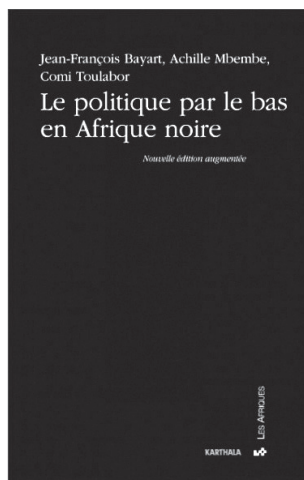
Bayart és köre távolságot tart a bevett izmusoktól, mi több a jelenkori világrendszer mindenható érvényességét vitatja, jóllehet annak is szószólói, hogy egy új világrendre való átmenet nem valósítható meg nagy ugrással, tanulmányaikból jól kiteszik egy kooperatív gyakorlat iránti elköteleződésük. Ez a némileg tudathasadásos állapot készíti őket, hogy a „politique par le bas” módszerével élve ne csak romantizáló, kísérő ismereteket közöljenek, mintegy a bulvárfogyasztók táborát kiszolgálva, hanem a végzetesen romló viszonyok közt – a remélt fordulathoz – a létező kulturális javakat rögzítsék, a politikai aberrációkat és bűnököt leleplezve tereljék a közfelfogást magában a fekete kontinensen és szerte a világban.

Bayart alapos és részletes hivatkozásokkal szemlélteti ezeket a – mondhatni – ellenséges, idegenkedő szakmai megnyilvánulásokat. Egyúttal megjelöli, hogy az új

Le politique par le bas en Afrique noire

Jean-François Bayart, Achille Mbembe,
Comi Toulabor

Paris: Éditions Karthala, 2008

kiadásra miért vállalkoztak. Szerinte napjaink kutatásaiban és publikációiban két „betegség” él: egyfelől „az uralom ahistorikus és ontológiai víziója”, másfelől „a nemzetközi rendszer túlzott normatív és geopolitikai reprezentációja” (13. o.). Amíg az elsőt az ún. posztkoloniális tanulmányok, addig a másodikat a neoliberais vagy neokonzervatív *bench-marking* elemzések jelzik.

A politique par le bas közelítés a fekete-afrikai viszonyok pontosabb megértéséhez a szerző szerint sohasem jelentett egy teóriát, se nem egy olyan metodológiát, amely tökéletesen kimunkált, hanem – és ezzel frusztrálta a környezetét – konkrét, szokatlan empirikus anyagokat publikáltak. (Lásd a társszerzők, C. Toulabor és A. Mbembé által is publikált tanulmányokat az 1980-as és 1990-es években.)

Tanulmányaik és előadásaik „az államok rendszere”, „az államok normativitása” tekintetében „a társadalmak heterogenitásának” helyreállítását, újra történő elismertetését célozták. A politique par le bas felfogás bevallottan a fennálló társadalomtudományok irányzataival szemben egyfajta lelki állapot és elhajlás, mintegy arcátlanság, az akadémiai illendőséggel és hitekkel szembeni „hősies cinizmus” kifejeződése, s ekként számos elfogadott toposz leleplezése (l. a „gyarmati civilizációs küldetés” tételezését, s annak nyomán a „nemzetalkotás” hatását az afrikai népek körében; a neoliberais korszak „új nemzetközi rend” tézisének kritikáját).

Végző soron az afrikai valóság alulnézeti feldolgozása a *társadalmi autonómia* jelentőségére irányítja a figyelmet. A kötetben közölt tanulmányok tág spektruma szolgál a fentebb jelzett elkötelezettség igazolásául. Toulabor Togo-fejezetei, Mbembe Kamerun-tanulmányai a két állam politikatörténetének különös szakaszait világítják meg, feltárva az „afropesszimizmus” kimeríthetetlen hétköznapi forrásait. E tanulmányok témaköre heterogenitása folytán rendkívül gazdag és figyelemkeltő, egyaránt szerepel bennük a politikai gúny, az emberi sors, a teológiai közvetítés, a verbális megtévesz-

tés; a politika túltengése mind kormányzati, mind a személyi uralom vonatkozásában; a mélyülő átfogó válságjegyek számbavétele, köztük a gazdasági anomáliák, a hatalomgyakorlás kriminalizációja.

A tanulmánykötet legfontosabb üzenetét Bayart a „*L'État en Afrique* című kötetből idézi: *L'Afrique, donc, <<ne „mange” pas de manière uniforme>>*.¹ Ez a szólas találoán arra utal, hogy elfogadjuk: Afrikában a társadalmi viszonyok plurálisak, de ez koránt sem jelent lényegi többséget (pluralité). Így tehát felmerül a kétely, vajon Afrika visszakerül-e a „poklok mélyére” (214. o.). Ez a képlékenység, amely különféle szférákban jelentkezik, az irányzat képviselőit arra a végkövetkeztetésre kényszerítette, hogy a *jól kormányzotttság* koncepciójának rendeljék alá aktivista tevékenységüket, amely számukra azt a kötelezettséget jelentette és jelenti, hogy minél több alulnézeti metszetét tárják fel és tegyék közzé a szubszaharai Afrika politikai-társadalmi és kulturális gyakorlatának, továbbá azt, hogy a viszonyok különös összetettségét nyitott, alkalmazott komparatív módon kutassák.

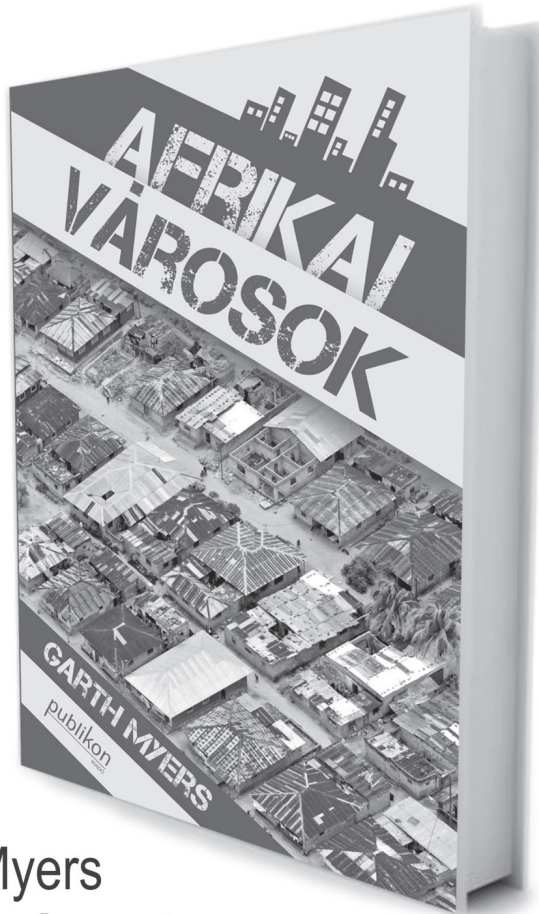
A politikai afrikanisztika visszatérő kérdése ma is az ún. alulnézeti vizsgálódás befogadása, vagyis a mindinkább az afrikai populáció mindennapjai lokális mikrovilágának előtérbe állítása. Napjainkban egyre sürgetőbb annak megfejtése, hogy Fekete-Afrika népeinek lehetnek-e külön túlélési megoldásai az őket érő halmozott válságokból való kilábaláshoz. A posztmodern kor, az intenzív globalizáció, a posztkoloniális gyakorlat a volt gyarmati szférában, összefoglalóan a modernizációs kihívások, az élet minden területén tapasztalható frusztráció, mint a volt gyarmati Afrikát övező instabil posztkoloniális környezet, gyorsuló módon bomlasztja a közösségek belső és külső kohézióját. Az információs és kommunikációs viszonyok terjedése, a nem állami külső és helyi szereplők aktivitása, a nemzetközi szervezetek és az ún. fejlett államok hatalmi befolyásolása intenzíven idegeníti el egymástól az afrikaiakat. A multietnikus afrikai környezetben egyaránt komoly traumához vezetett a nacionalizmus, az európai mintájú demokratizálás követelménye, ha nem ultimátuma (lásd a cotonou-i megállapodás garanciális elemeit). Az alulnézeti vizsgálódások és produktumok mindezen negatív jegyeken túl (kultúravesztés, nyomor, jogfosztottság) ugyanakkor felszínre hozzák a helyi, községi szinteken fellelhető eredetiséget, a hétköznapi túlélési létformák viszonylagos szépségét.

Az alulnézeti afrikanisztika képviselői folytatólagosan ébren tartják az afrikanisták küldetésstudatát, arra figyelmeztetve, hogy interdiszciplináris keretben, összehasonlító módon célirányosabban kutassuk és publikáljuk az afrikaiak belső – sok esetben párhuzamos – társadalmi-kulturális mibenlétét és változásait.

A fentiek nyomán állíthatjuk, hogy mindazok számára, akik a fejüket Afrika-kutatásra, politikai afrikanisztikai munkásságra adják, a „politique par le bas” irányzat képviselői által publikált leletmentések megismerése, vitáik és kihívások mérlegelése, nagyobb részt megszívelése erősen ajánlott. ✨

Jegyzet

- 1 Afrika ennél fogva nem emészti meg az egységes [élet]módot” – J.-F. Bayart (1989): *L'État en Afrique. La politique du vente*. Paris: Fayard.

Garth Myers Afrikai városok

Garth Myers könyve világunk egyik legérdekesebb területére kalauzol el bennünket: a városodás, a városiasodás, az urbánus környezet változásait és az ezek eredményezte problémaegyüttest mutatja be afrikai példákon keresztül. A szerző foglalkozik a fejlődés összetett kérdésével, antropológiával és politikai gazdaságtannal egyaránt, miközben olyan településeket hoz számunkra megfogható közelségbe, mint Lusaka, Dar es-Salaam, Kinshasa, vagy éppenséggel Nairobi, Lagos és Accra. Urbanizációs elméletek és gyakorlatok alternatív vízióit tárja elénk, és emellett érvel, hogy először is újszerű módon kell az afrikai városokat kezelnünk, akár urbanizációs, akár Afrika-tanulmányokat folytatunk, vagy csupán érdekel a fekete kontinens nagyvárosainak lehetséges fejlődése – különösen azért, mert nem elég felhasználnunk a temérdek európai és amerikai városokat feldolgozó szakirodalmat, alkalmaznunk az e gazdaságilag-technológiailag fejlett(ebb) kontextusokban megalkotott elméleteket egy történetiségét, örökségeit, adottságait tekintve is más képet mutató afrikai realitás értelmezéséhez.

Myers arra buzdítja a különböző tudományos diszciplínák kutatóit, hogy friss (és kritikus) szemmel vegyék górcső alá a vibráló afrikai városok komplexitását, az egymásra rakódó problémákat, egyben a felgyorsuló folyamatok keltette lehetőségek körét. Könyvében saját terepkutatásai mellett feldolgozza más kutatók, írók, művészek munkáit, és megannyi kézzel fogható példával igyekszik bemutatni, mi is zajlik ma valójában Afrikában.

**Keresse a kötetet az Alexandra Könyváruházakban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.**

Fizessen elő most
az Afrika Tanulmányok folyóirat
2014-es évfolyamára

4

megjelenés

mindössze **2490** Ft-ért

Az ár tartalmazza a postaköltséget is.

AFRIKA
tanulmányok

Bővebb információ és előfizetés:

Email: elofizetes@publikon.hu

Tel.: 06-72/522-624

IDResearch Kutatási és Képzési Kft.

www.afrikatanulmanyok.hu

